

EL PAÍS

QUADERN.

UN PAÍS DE PARAULES

La literatura com a combat i joia

La reedició de 'Mentre parlem' és oportuna perquè l'obra és un referent indiscutible del gènere

FRANCESC CALAFAT | València | 11 DIC 2013 - 20:50 CET

Archivado en: Crítica literaria Crítica Literatura Comunidad Valenciana España Cultura

L'escriptor Enric Sòria. / JESÚS CISCAR

El 1991 es va publicar *Mentre parlem. Fragments d'un dietari iniciàtic*, d'Enric Sòria. Va merèixer uns quants premis, primerament el Joanot Martorell de Gandia i, després, el de la Crítica Serra d'Or de dietari, i va ser ben rebut per la crítica. L'assaig sol ser un gènere temerari per als editors, i encara més si l'autor, tot i ser un poeta reconegut, s'estrena en la prosa. Total, l'original va haver de patir una pentinada significativa. Ara, les PUV, amb bon ull, l'han reeditat en la versió íntegra. Un encert, no cal dir-ho. La versió editada era un material

excel·lent, però amb els passatges afegits tenim al davant el llibre original, tal com el volia l'autor, tot arrodonint i eixamplant les ressonàncies de l'edició primera.

La reedició és oportuna perquè l'obra és un referent indiscutible del gènere en les darreres dècades. Hi ha diversos motius que justifiquen tal afirmació. D'entrada, perquè representava saba nova en línia del dietari amb voluntat reflexiva, assagística, ací representada per Fuster. Podem trobar moltes afinitats entre tots dos (fam de comprendre i aplicació d'una racionalitat incisiva, ganes d'aprofundir els problemes sense anestèsia, visió de gran angular a l'hora d'encarar els problemes...), però la sensibilitat de l'escriptor jove és tota una altra: per alguns gustos poètics (poesia oriental, Kavafis, Borges...); per la fascinació pel món centreeuropeu; per l'acceptació més gran del component irracional en les persones... i, encara que potser no ho sembla a primer colp d'ull, l'escepticisme és d'uns graus més elevat. A més, Sòria no defuig la nota íntima; li cal, de tant en tant, sondejar el seu caràcter i les seues relacions més personals. És cert que el nostre autor no defuig el model de Fuster, i tampoc el del de Pla; els agraeix l'actitud i alguns recursos, i els fa seus, però cal consignar que retorna al món de Fuster després d'haver recorregut moltes muntanyes literàries. Això és evident i saludable. Afortunadament. Potser també sorprengué que, en un moment en què es feien les exèquies de l'intel·lectual tastaolletes, Sòria reivindicava aqueixa línia amb una naturalitat astoradora. És clar que d'intel·lectuals de talla entre nosaltres n'hi ha uns quants, i de pes, però ell ho traslladava al paper des d'una perspectiva d'home de lletres i ho transmetia amb una frescor, una gosadia i una maduresa de judici gens habituals en aquell moment. Vist des del costat del valencianisme cultural, que ha tingut un component fortament europeista, va representar un corrent d'aire vivificador. Una altra diferència amb els intel·lectuals precedents era que Sòria defuig la idea del *maître à penser*, totalment allunyat de qualsevol temptació directiva, però no renuncia a opinar sobre els assumptes que cremen, com es veu en els dos dietaris que ha editat i, sobretot, en els articles de premsa. En una entrevista del 1991 va dir que que no es trobava segur de quina era la funció de l'intel·lectual en la nostra societat, i que si n'havia de

tenir cap, aquesta hauria de “tornar a fer evidents les evidències”. L'única cosa que tenia clara era el model que no s'havia de seguir: el d'aquells “cantamanyanes pagats pel poder de torn per a dir allò que el poder vol”. Encara que entre nosaltres hi havia mostres interessants de dietaris, com eren el cas de Piera i Gomar, al meu modest parer, l'obra de Sòria va ajudar a prestigiar el gènere i potser també a estimular-ne la pràctica. Siga com vulga, el ben cert és que després han aparegut autors amb un pes intel·lectual rellevant, com ara Vicent Alonso, Ferran Garcia Oliver, Toni Mollà i Joan Garí, entre altres.

En *Mentre parlem* trobem les tesselles d'un mosaic bastit entre el 1979 i el 1984 que perfilen els estrats diferents que formen l'ofici de viure i d'escriure d'Enric Sòria. El llibre és un diàleg —amb els components habituals de defensar, matisar, dissentir i replicar— amb tota mena d'autors, temes i situacions. El dia a dia barreja atzar i necessitat i hi gesta d'alguna manera, encara que hi predomina la mirada reflexiva, un retrat personal, generacional i de país. I des d'un punt bàsic, els interessos vitals de l'autor es mouen en distints àmbits: l'íntim, el familiar, els amics, els llocs on ha viscut, s'ha format i ha fet el servei militar, el país i la cultura, una constel·lació en expansió on té cabuda la pròpia i amb molt força la resta (el món egipci i grecollatí, poetes perses i xinesos; el Barroc, el Renaixement i la poesia d'Ausiàs March, poetes actuals admirats —Kavafis, Gil de Biedma, Borges, Espriu, Estellés—, escriptors estimats —Flaubert, Borges, Pavese, Mann—, interès per la filosofia, la literatura centreeuropea, els avatars i els problemes de la literatura catalana i els autors que admira, com ara Fuster, Pla, Sagarra...). Entre els temes, el fascina el cinema i la música clàssica i s'aproxima amb bon olfacte a qüestions difícils d'apamar, com ara la importància de la religió i la transformació d'aquesta en l'actualitat; els fenòmens de la mirada i la memòria, els orígens de la metàfora, la gènesi, l'evolució i els usos de la raó. Com podran comprovar, la curiositat de l'autor esborrona per les dimensions, però el que importa és la implicació en tot allò que toca, els estratagemes d'anàlisi i la profunditat dels judicis i la idea que les coses no són aïllades, sinó que formen part d'una teranyina on tot està interrelacionat.

Mentre parlem és una mina de lectures. Una de les que m'interessa ara i ací és per què l'autor s'explora i com ho fa. Des del senyor Montaigne, la literatura d'escorcollar el jo és una de les vies d'expressió cabdals de la cultura europea. Sòria la fa servir perquè és una eina per a conèixer-se de manera més cabal i mirar de comprendre tot el que l'afecta. L'existència és molt variable, la realitat complexa i canviant i, per tant, els escriptors constaten que no és senzill esbrinar qui són, especialment en els darrers segles. Un sap qui és, però, quan s'intenta definir, el contingut s'escola com l'arena entre els dits. Camus va dir “sempre seré un estrany per a mi mateix”. Sòria remata la qüestió: “Mogut per un interior desconegut, irreductible cap raó”. Es pot ignorar els mecanismes dels actes, però es poden explicar. El que fa l'autor, per tant, és detectar els desitjos, el caràcter, els fracassos, les contradiccions, els sentiments efímers, els pensaments... Fet i fet, mira d'establir els contorns de la personalitat, radiografia els substrats que la formen. El paper de la introspecció, com diu Charles Taylor, és l'acceptació d'un mateix, una manera de conèixer els límits: “l'intel·lectual té el deure d'acceptar, amb l'amargor que calga, que no podrà mai comprendre ni comprendre's. Si s'esforça (i cal que s'esforce) podrà, com a màxim, ataüllar, o traslluir”, dirà l'autor. Al mateix temps cal un autocontrol. L'obsessió de l'autor per una certa autoregulació sorgeix per la urgència de lligar curt la tirada als rampells descontrolats i a l'impuls anàrquic.

El dia a dia barreja atzar i necessitat i hi gesta d'alguna manera un retrat personal, generacional i de país

El procés, tot plegat, demana capacitat de distanciament i de reflexió, dirigida a ordenar i controlar i valorar les vivències. L'auscultació de la intimitat és un instrument i un objectiu per a saber-se, i està implicat amb el compromís personal i amb la llibertat. Amb la reivindicació de la singularitat i la defensa de la diferència: mostrar les ànsies que l'acreixen, per exemple. Per tal que l'aventura tinga un mínim d'èxit, cal esmolar l'esgrima de la llengua, polir la capacitat expressiva per a poder dir-se amb eficàcia i credibilitat. Per aquesta raó, s'escarrassa per la precisió i l'horròritza l'arbitrarietat. Ha d'escriure “amb descreïment, amb honradesa. Perquè això potser em justifique”. La prosa, doncs, serà flexible i la paraula justa en cada moment. De

vegades serà abrupta, neguitosa, d'explosió curta, mentre d'altres apostarà per la respiració més llarga, analítica; ara contundent, adés irònica o col·loquial. Però sempre aposta per una expressivitat forta, tant pel que fa a la càrrega conceptual, com pel que fa a la dicció, sovint imaginativa, però clavada. El resultat final és un festival de llenguatge, de modulació àgil, fresca i alhora rotunda.

Més d'una volta Sòria amolla que el "món és absurd i caòtic" per la direcció que pren la història i la peripècia personal. Això passa perquè l'autor, per a inspeccionar-se, s'ha de mirar des de fora, procediment que li aporta lucidesa, ironia i capacitat de conformar-se. El distanciament el fa contemplar —em sembla—, de vegades desconcertat i astorat, la seua vida, perquè és com si vera un mosquit volent remuntar el Mont Blanc. Es veu ensems sensat i ridícul. Camus deia que l'absurd s'imposa perquè la realitat no compleix les nostres expectatives ("L'absurd neix d'aquesta confrontació entre l'exigència humana i el silenci irraonable del món"). No crec que Sòria el desmentisca, però hi aporta un altre argument no subratllat per l'autor algerià: l'absurd de la nostra existència no es deu només al xoc entre el món i les nostres esperances, sinó que és la conseqüència d'un combat permanent a dins seu: "sóc un garbuix de potències en pugna". Malgrat això, Sòria no renuncia a les seues idees; ans al contrari, la lucidesa injecta a l'escriptura un aspecte singular, l'obliga a ser caut i irònic, conscient de la provisionalitat de les idees. Ho veiem en l'esfera personal, quan les raons no li funcionen o li queden curtes i no té altre remei que acceptar-ho, perquè, tot i el desequilibri entre les aspiracions i la realitat, ha de continuar vivint. Per això es genera, probablement, la seua obsessió per les limitacions i les confusions de la "raó", perquè si la duem a l'extrem ens pot conduir a la bogeria, perquè quan perdem la il·lusió per qualsevol cosa la raó no ens la recupera. Des d'aquesta perspectiva, l'absurd pot tenir un paper clau per a entendre la vida, ja que la mirada escèptica pot ser un instrument per a bascular quina és la veritable condició d'una aventura tan problemàtica com és la vida. La concepció tràgica de l'home a les darreries del segle XIX i una part del XX fou traumàtica per a molta gent; ara, sense traure-hi dramatisme, es viu d'una manera més "natural". Es pensa que les dues cares de la vida són, com ja deia Nietzsche, la catàstrofe i la riàlia, la vida i la mort. Viure és consumir la vida, si més no mentre s'hi crega, fins a esgotar-la. O com agrada dir a Sòria, en l'existència cal conjugar "escepticisme i joia de viure".

Els anys d'abstinència cultural i de beateria múltiple del franquisme provocaren en els anys setanta un deler en molts joves de tastar tots els radicalismes i transgressions possibles. La voluntat de rebentar-ho tot era pa per a molts, fins i tot algun ventríloc espavilat gesticulà un *Panfleto contra el todo*. Va ser l'època daurada de Derrida i companyia. També va ser el moment que l'ombra de Nietzsche inundà Europa. La transgressió era tan alegre que es permetia el luxe de negar la "mateixa realitat del món", com diu Sòria. Aquell xarmpió va paralitzar, va deixar KO molts cervells rebels però tendres. El mateix autor diu que en visqué una llarga ressaca. Després d'etapes convulses, de grans transformacions vitals i intel·lectuals, molts autors enceten viatges de reordenació i assagen camins que òbriguen portes en lloc de tancar-les. Pense ara en alguns creadors avantguardistes, en Camus, en Hilary Putman... Crec que *Mentre parlem* és una mica això. El llibre testimonia, sense renunciar a les bones lliçons de l'escepticisme, un llarg procés d'aprenentatge a extraure sentits a tot el que fa olor d'humà. És una immersió a gran escala per a gaudir de tot amb una forta càrrega vital; també amb recança, no cal oblidar-ho, perquè el sentit joiós no amaga el sentit dramàtic que l'acompanya. El periple intel·lectual de Sòria és una brega a ultrança per a capir els nexes complexos que s'estableixen entre llenguatge, pensament i realitat. Sap que la literatura és ficció, però la literatura que ell fa és "l'intent de manifestar en paraules la vida que l'envolta, per convertir en literatura el que encara no ho és". El seu renovat afany per tot va lligat a l'esforç d'aconseguir una "vivacitat nova" en l'escriptura. No podem oblidar que parlem del 1984, un temps en què els escriptors lluitaven per fabricar-se una llengua flexiva i natural.

Algunes de les pàgines més brillants del llibre tracten de la ciutat, de la part antiga i noble, i de la nostra història cultural. Ací associa el passat amb el present a fi d'entreveure el futur. Pel que fa a la ciutat, n'evoca el passat i l'evolució per explicar el tractament que han fet

Un sap qui és,
però, quan
s'intenta definir, el

els sectors dirigents del patrimoni històric, apunta les alternatives possibles i assenyala quines han sigut les directrius que han triat. El dibuix que en fa l'autor és calamitós: els grups dirigents i de poder veuen la ciutat com geografia, no una història que cal preservar. El seu programa és esborrar-ne la història i la fisonomia, cultural i geogràfica, en nom de no se sap ben bé què, o sí. Segons Sòria, la filosofia dissolvent dels polítics ha convertit la València creadora i d'aires europeus d'altres temps en una ciutat sense substància, que s'autoenganya amb una retòrica delirant i fastuosa. Aquell retrat era clarivident i hem acabat veient que la política de doble llenguatge no ha deixat cap branca verda, tot s'ensorra a un ritme trepidant. El poder rebenta el sistema. El desastre no és producte d'un sol dia, és un treball de talp, d'anys i panys: el resultat durant els anys que reporta Sòria era dramàtic, ara és una tragèdia, dirigida i protagonitzada per la gent benpensant. Tot un luxe... luctuós.

contingut s'escola
com l'arena entre
els dits

Com el lector podrà comprovar, al cap de més de vint anys, el llibre de Sòria continua sent plenament actual, amb temes i mirades que poden atraure el lector d'ara, motivat per ànsies vitals i escrit amb una prosa poderosa, vibrant i plena de matisos. Tot plegat, un llibre gens fàcil d'oblidar.